

CONCEPTUL DE SINE CU SPECIFICĂ REFERIRE LA SØREN KIERKEGAARD

Asis. Drd. Cătălina Elena Dobre

Abstract

The Concept of Self

With Continual Reference to Søren Kierkegaard

*The main focus of this article is the problem of self but with continual reference to Kierkegaard, how the title says. This topic is not choosing in vain; we live in an era of basic social change and our authenticity is on the way to be lost. Man is alienated from himself, from his work, from his nature, from other man. He wants himself back, but he forget that „the real self is something to be discovered and created, not a given, but a lifelong endeavor” (H. M. Lynd, *On Shame and the Search of Identity*, New York, 1961, 203), as Helen M. Lynd claims.*

*The first philosopher who teaches us what it means to be self, is Socrates. Socrates' "doctrine" conceives the individual as having the centre in himself, that he is subjectivity. For all of this, Socrates was great, he is great and, because of this, Kierkegaard appreciates him. Kierkegaard discovers what it means to be an individual, because of Socrates. In *Philosophical Fragments*, Kierkegaard's Johannes Climacus held: "In the Socratic view each individual is his own center, and the entire world centers in him, because his self-knowledge is a knowledge of God. It was thus Socrates understood himself, and thus he thought that everyone must understand himself, in the light of this understanding interpreting his relationship to each individual, with equal humility and with equal pride" (S. Kierkegaard, *Philosophical Fragments*, Princeton, Princeton University Press, 1974, 14). So, each individual must understand himself, he must discover his own self and this is the message from a later work, *The Sickness unto Death*.*

*Kierkegaard's *Sickness unto Death* is devoted to a psychological analysis of the human heart and of human existence. The sickness which is in the topic of Kierkegaard's work is mental; it is a sickness of the spirit. Man is a synthesis not only of the finite and infinite, and of the temporal and eternal; but also of necessity and freedom. With other words, man is spirit because to be spirit it means to be self. So, in *Sickness unto Death* the spirit is identified as a self. But the way to self-consciousness is very hard. First of all, as a human being you must know make the leap from exteriority to inwardness. This leap is a problem of authentic choice, or an absolute choice. With other words, the principal theme is the raising of the level of a person's awareness of the urgency of the choice. Secondly you must despair. Despair is the *sickness unto death* from which the whole humanity suffers. I must mention that Kierkegaard's analysis of despair is a great contribution to the understanding of human life but also to understanding Christian theology. Kierkegaard speaks about various form of despair and what is interesting is that no one can escape. It is not about despair over something, but a despair of oneself. It is the sickness of the spirit, moreover despair is sin and that sin is essentially for an individual to be „in front of God”, or to be in relationship with God.*

Problema sinelui, devenită o preocupare majoră a timpurilor noastre, se originează în vremuri de mult apuse și numai dacă l-am menționa pe Socrate, aproape că argumentul este suficient. Ea, adică preocuparea pentru sine, este rezultatul observării, în timp, al unui proces de totală înstrăinare a omului față de sine, înstrăinare care își află justificările, sau nu, și

care în timpurile noastre este mai evidentă ca oricând. Și, în acest context, gândul ne duce la ideea că omul modern a uitat de meditație, de dialogul cu sine în singurătate, de răbdarea cunoașterii de sine. Ar face orice numai să nu se întâlnească cu el însuși. În lucrarea *To Deny our Nothingness*, Maurice Friedman susținea că „our age, rich in everything else, is remarkably poor

in providing sources for discovering personal direction and authentic human existence"¹. În astfel de condiții este cât se poate de clar că individul rămâne condamnat la superficialitate și indiferență față de sine. Și ne gândim, printre altele, la ce spunea Nietzsche cum că ne rămânem fatalmente străini, nu ne înțelegem pe noi înșine, trebuie să ne luăm drept alții și, în aceste condiții, fiecare își este cel mai străin sieși. Soluția? Ar fi încercarea cunoașterii de sine, ar fi răbdarea dialogului cu noi înșine pentru a ne înțelege propriul sine.

Oricum, încercări de a defini conceptul de sine în totalitatea sa, au existat, așa cum spuneam, din timpuri vechi. Mai mult el va cunoaște o evoluție lungă atingând apogeul cu S. Freud. Nu ne propunem o trecere în revistă a celor care s-au preocupat de acest concept, dar, până a ajunge la ce ne-am propus în aceste pagini, am dori să prezentăm pe scurt concepția filosofului român Constantin Noica despre sine, concepție schițată în lucrarea *Cuvânt împreună despre rostirea românească*. Încercând să definească sinele, Noica pornește de la definiții deja consacrate, urmând ca apoi să își formeze propria teorie. Filosoful român ne înștiințează că „*Dicționarul limbii române* (1958) ca și volumul IV din *Dicționarul limbii române literare contemporane*, spun doar că sine ca pronume reflexiv derivă din latină și reprezintă o formă accentuată de acuzativ, persoana a treia, pentru toate genurile și numerele, el dând: 1. cu „pe” – complementul direct reflexiv: pe sine; 2. cu prepoziții – un atribut ori complement; nici măcar despre prestigiosul „în sine” ca în „lucrul în sine” kantian ori în atâtea alte folosințe speculative, nu ni se vorbește. Dicționarul lui Tiktin este ceva mai generos (...) traducându-l deopotrivă cu *das Selbst* și *das Ich*².

Nemulțumit de aceste explicații, Constantin Noica se ambiționează să definească într-un mod original sinele: „sinele nu este eul și conștiința de sine nu este conștiința de mine... Sinele înseamnă tocmai că eu nu sunt eu, că sunt și altceva, iar de aici poate începe filosofarea”³. „Eul rămâne mut când își descoperă sinele său mai adânc, iar cunoaște-te pe tine însuși” înseamnă recunoaște-te în sinele tău”⁴. Cu alte cuvinte, „vorba care apare încă de la Pindar și triumfă la Goethe: devino ceea ce ești, înseamnă treci de la eu la sine”⁵.

Pentru a-și argumenta originalitatea, Constantin Noica merge mai departe găsind sinelui un însoțitor: *sinea*. Nu vom perturba unicitatea relației

dintre cei doi termeni cu explicații ci îl vom lăsa pe filosof să ne rostească misterul care îi leagă: „- Am să te dezvălui, spune sinele. – Am să mă ascund, spune sinele. – Am să te găsească în toate ascunzișurile, spune sinele. – Caută-mă și mai departe, am să mă ascund în tine, răspunde sinele”⁶.

Frumoasă și misterioasă definiție dată sinelui. Numai că intenția noastră nu este de a ne opri la Constantin Noica, ci de a merge mai departe sau, de a ne întoarce înapoi, dacă raportăm demersul la o dimensiune cronologică. Scurta prezentare pe care am realizat-o a avut ca intenție aducerea în prim plan a originalității filosofului român, originalitate pe care am asemănat-o cu cea a unui alt filosof, deschizător de veac și de drumuri ale gândirii, Søren Kierkegaard care se pare că este primul psiholog care se referă la *sineitate* și *sineizare*, așa cum susține Ion Mânzat⁷.

Dar până la prezentarea concepției sinelui din perspectiva filosofului danez, am dori să evidențiem faptul că, ceea ce am înțeles, sau ar trebui să înțelegem, este *ideea unei autonomii a activității sinelui*: adică omul nu are un sine sau, mai corect spus, omul are un sine care de cele mai multe ori îi scapă. A avea un sine presupune a avea o conștiință pentru că aceasta din urmă este cheia vieții individuale. Sinele reprezintă individualitatea, unicitatea. *Dicționarul de psihologie* ne spune că ceea ce numim conștiință reprezintă o modalitate procesuală superioară a sistemului psihic uman elaborată prin activitate socială și eculurație⁸. Dar, filosofic vorbind, lucrurile capătă o altă semnificație. Ceea ce știm cu siguranță este că eul cuprinde conștiința de sine. În acest eu, ea trebuie să lupte pentru a ieși la suprafață și pentru a se împlini ca sine. Numai că împlinirea conștiinței de sine se realizează într-un anumit moment, extrem de rar, când *omul începe să gândească*. Dar nu este vorba de orice gândire! Nu este gândirea lui „ce am făcut” sau a lui „ce voi face”, și nici gândirea lui „ce trebuie să fac azi”, etc. Este gândirea lui: am capacitatea de a mă cunoaște? Ce sunt eu în calitate de conștiință? Cine este, de fapt, conștiința mea? Evident, răspunsurile sunt fulgurante iar glasul care se aude este derutant și înspăimântător: eu sunt diversitatea și unitatea lumii, a lucrurilor, eu sunt cea care întreabă și cea care răspunde, eu sunt ce care se află mereu pe drum.

Și are dreptate.... mai ales dacă ne gândim la faptul că debarasat de conștiință ca de un balast, ca de un lucru care nu i-ar fi necesar, individul s-ar pierde pe

¹ M. Friedman, *op. cit.*, New York, 1967, 20

² C. Noica, *Cuvânt împreună despre rostirea românească*, București, 1997, 14

³ Ibidem 15

⁴ Ibidem 16

⁵ Ibidem 17

⁶ Ibidem 22

⁷ I. Mânzat, *Psihologia sinelui*, București, 2000, 15. Procesul de cunoaștere a spiritului adânc este sineitatea iar starea de înstăpânire a sinelui este sineizarea.

⁸ P. P. Neveanu, *Dicționar de psihologie*, București, 1978, 138-143

sine în multitudinea de forme ale existenței și s-ar considera liber, fără a ști că libertatea se realizează tocmai când are loc procesul de integrare a conștiinței, sau de sinezare. Pentru a deveni sine, individul nu trebuie să fugă de sine retăcindu-se în actualitate, dar nici nu trebuie să renunțe la a se mișca în spațiul finitudinii, al cotidianității, care determină scufundarea sinei în anonimatul existenței și al conformismului. Este adevărat că omul dispune de libertate, dar numai în calitate de interioritate, când fiecare individ depune efortul lăuntric de a o cuceri. Dar, de regulă, omul se mulțumește cu puțin și se împacă cu condiția sa, cum bine spune și Kierkegaard: „Ocupându-se cu tot soiul de chestiuni lumești, învățând și dobândind pricepere cu privire la modul cum merg lucrurile în lume, un astfel de om ajunge să se uite pe sine (...) când este mult mai ușor și mult mai sigur să fie la fel ca ceilalți, să devină o maimuțăreală, un număr, să facă parte din mulțime”⁹. În acest mod se ajunge la un eșec în realizarea sinezării.

Primul care îl face pe om să devină conștiință de sine nu este altul decât Socrate. George J. Stak afirma „for Kierkegaard, it was Socrates who first related the problem of the ethical to the problem of the self, and who held that ethical self-knowledge was the most important kind of knowledge that an individual could acquire”¹⁰. Și are dreptate... Drumul pe care el l-a deschis spre adevărata cunoaștere este *cunoașterea de sine* înțeleasă nu ca pe un ansamblu de propoziții sau formule standard și nici ca pe un conținut încheiat transmisibil prin scriere sau printr-un discurs oratoric. Cunoașterea lui este certitudinea unei alegeri, a unei decizii care vine dintr-o experiență interioară. Socrate a găsit cunoașterea în suflet, iar cel care trebuie să o descopere este însuși individul. Cu Socrate apare, în istoria filosofiei, pentru prima dată, reprezentarea individului ca personalitate unică și inclassabilă, ca sine, care, mai târziu, avea să fie atât de dragă lui Kierkegaard. Socrate a înțeles că această cunoaștere de sine este o tendință înscrisă în natura ființei umane în virtutea căreia omul se descoperă, se refuză și apoi se proiectează dincolo de sine, într-o tendință de autodepășire. Printr-o astfel de cunoaștere, Socrate a deschis drumul antropologiei care trebuie văzută, așa cum afirma și Hegel, ca o permanentă *reîntoarcere* a omului către sine. Putem conchide în ideea că „meritul socratic, prin excelență, este poate acele de a fi arătat și demonstrat prin felul său de a fi, de a trăi, de a-i învăța pe alții, că știința este în primul rând și prin esență reflecție, întoarcere la sine, către universalul prezent în

fiecare¹¹, în individualitatea noastră. Este trecerea de la inautenticitate la autenticitate care trebuie să reprezinte scopul, *telosul* existențial. Cum bine spune același Stack “an inauthentic existence is one which is not one’s own; it is a mode of being in which an individual experiences alienation from himself, endures a dispersion of the self which makes resolute choice difficult”¹². Prin urmare, soluția este saltul în autenticitate pentru a depăși discontinuitatea vieții. Dar ce înseamnă autenticitate? Și pentru a răspunde la această întrebare facem apel la afirmația aceluiași Maurice Friedman care afirma: „Authentic personal existence does not mean some moral standard imposed from without, or some universal *ought* that need only be applied. It implies a meaningful, personal direction, a response from within to what one meets in each new situation, standing one’s ground and meeting the word with the attitude that is rooted in this ground. Man cannot live without searching for authentic existence”¹³. Ajungerea în existența autentică, sau depășirea inautenticității se realizează, după părerea noastră, printr-o alegere decisivă. „To give our potentialities direction means to decide – not consciously, but again and again through the response of one’s whole being – what is the more and what is the less authentic choice in a particular situation, what is the more and what is the less authentic attitude and response, what way is our because it is true for us and we have committed ourselves to be true to it (...). We become ourselves through each particular action; we choose ourselves in each act of becoming”¹⁴. Numai așa individul ajunge la sine, idee pe care se străduiește să ne-o împărtășească Kierkegaard în aproape toate lucrările sale. Noi ne vom opri la una singură, care aduce în prim plan tocmai conceptul de sine.

*

*Boala de moarte*¹⁵ (*Sygdommen til Doden*)
subintitulată *Un expozeu de psihologie creștină în*

¹¹ J. Russ, *Istoria filosofiei*, I, București, 2000, 34

¹² Stack, *op. cit.*, 110

¹³ M. Friedman, *To Deny our existence*, New York, 1967, 17

¹⁴ *Ibidem* 25.

¹⁵ Traducerea titlului lucrării este discutabilă. În limba română există două variante ale traducerii, una realizată de Mădălina Diaconu intitulată *Boala de moarte*, editura Humanitas, București, 1999, pe care o vom folosi și noi, iar o altă traducere este cea a editurii Omniscop, Craiova, 1998, *Maladia mortală*, traducere realizată de George Popescu. Ne încumetăm să sugerăm faptul că tradus *ad literam*, titlul ar fi “Boala în moarte” sau “Boala întru moarte”. În limba engleză ea pare sub traducerea *Sickness unto Death*.

⁹ S. Kierkegaard, *Boala de moarte*, București, 1999, 83

¹⁰ Stack, *The Self and Ethical Existence, Ethics*, vol. 83, University Chicago Press, 1973, 108

vederea edificării și a deșteptării apare în 30 iulie 1849 sub pseudonimul Anti-Climacus, dar editată de Søren Kierkegaard, el însuși argumentând opțiunea pentru pseudonim într-o scrisoare către Rasmus Nielsen datată 1 august 1849: "Eu, Anti-Climacus, un biet individ, un om simplu ca cea mai mare parte a oamenilor, m-am născut la Copenhaga, aproximativ sau mai degrabă contemporan cu Johannes Climacus¹⁶, cu care eu, într-un anume sens, am multe în comun, dar de care, într-un alt sens, sunt infinit diferit (...). De fapt, noi ne găsim într-o relație de afinitate, totuși nu suntem gemeni, suntem extrem de opuși: există între noi o relație adâncă, fundamentală; însă, în ciuda celor mai disperate eforturi de ambele părți, nu ne apropiem niciodată decât până la un contact în care ne respingem. Există un punct și un moment în care ne atingem, dar în același moment ne îndepărtăm unul de celălalt prin elanul nesfârșirii (...). Punctul pe care-l căutăm este acesta: a fi în mod simplu și limpede un adevărat creștin. Există un contact, dar, în aceeași clipă, ne despărțim; Johannes spune despre el însuși că nu este creștin, iar eu spun despre mine însumi că sunt un creștin atât de extraordinar, cum nu a mai fost nimeni. Dar, să se rețină, într-o interioritate tainică....."¹⁷. (122-123).

Într-o altă scrisoare datând din 4 august 1849, tot către Rasmus Nielsen, Kierkegaard afirmă: "...dar asta numai pentru a culege și voi din acea eroare, ceea ce eu consider a fi caracteristica întregii gândiri moderne: de a schimba o *climax* și o *anticlimax*, de a considera *climax* ceea ce este o *anticlimax* (...). Despre ceea ce trece dincolo - și întreaga gândire modernă trece dincolo - trebuie spus că se ridică cu ajutorul unei *anticlimax* (...). Se trece dincolo de credință - la sistem: se ridică! Se trece dincolo de individ - la comunitate: se urcă! Se trece și mai departe de subiectivitate - la obiectivitate: se urcă! Și așa mai departe. Consider că Climacus-Anti-Climacus ar fi o fericită epigramă, chiar dacă s-ar uita complet conținutul scrierilor lor: cele două cuvinte enigmatice vor conserva, pentru cel care are suspiciuni spre a înțelege o melodie cântată pe jumătate, forța deșteptătoare a epigramei".

Boala sau maladia despre care scrie și ne posibilitatea (*Mulighed*) sa. Cu alte cuvinte, a deveni vorbește, nu este alta decât disperarea (*Fortvivelse*). sine ține de responsabilitatea pe care ne-o asumăm, Intenția pe care Kierkegaard a avut-o scriind această carte sinele fiind produsul voinței noastre deoarece fiecare este prezentată în primele pagini ca o *Premisă*: "...doresc este conștient de posibilitățile care i se deschid numai în să fac cunoscut odată pentru totdeauna că disperarea, în momentul în care devie conștient de sine. Și G. J. Stack întreaga scriere, este înțeleasă așa cum spune și titlul, ca ne spune: "the choice which is the condition for the boală, nu ca mijloc de vindecare (...). În terminologia possibility of other authentic existence is the absolute creștină, moartea este expresia maximei mizerii spirituale și totuși vindecarea constă tocmai în a muri, în extincție (...).

Cartea este scrisă ca de un medic. Însă, acela care este medicul este cineva care, de fapt, nu este nimeni; el nu spune nici unui om: tu ești bolnav; el descrie numai boala în timp ce definește continuu ce anume este *credința* pe care, crede că o posedă el însuși într-un grad extraordinar. De aici derivă poate, un nume al său: Anti-Climacus"¹⁸.

Alcătuirea din două părți, lucrarea atrage și astăzi atenția prin proximitatea problemei și unicitatea abordării unor concepte. Prima parte se numește *Boala de moarte este disperarea* deoarece disperarea este o boală a spiritului, a sinelui... mai ales că "omul este spirit. Ce este spiritul? Spiritul este sinele. Ce este sinele? Sinele este un raport care se raportează la sine însuși sau este acel ceva din raport prin care raportul se raportează la el însuși; sinele nu este raportul, ci faptul că raportul se raportează la sine. Omul reprezintă o sinteză între infinitate și finitudine, între temporal și etern, libertate și necesitate, pe scurt o sinteză. Iar sinteza este o relație între doi tremeni. Privit astfel, omul nu este încă un sine"¹⁹. După cum observăm, filosoful danez pune definiția criptică care stă la baza conceptului de sine, în legătură cu o altă dimensiune esențială, spiritul. Ceea ce ne sugerează Kierkegaard prin această definiție este la fel de greu de descifrat, pe cât de dificilă este definiția însăși. Ideea pe care am putea să o deducem este că fiecare om este "organizat" ca sine, sau, așa cum Kierkegaard susține, că fiecare este caracteristic determinat să devină sine. Alastair Hannay, unul dintre cei mai mari "Kierkegaard's scholarship" susține că "this sounds like an anthropological claim, to be tested by examining the structure of human being. Its suggest that it would be useles to try to prevent oneself becoming a self, whatever self turns out to mean in this claim"²⁰. Accentul, cade pe *devenire* ca dialectică calitativă, devenirea fiind potențată de realizarea saltului (*Springet*). Acesta din urmă are loc printr-o alegere alcătuită, la rândul ei, din două componente: alegerea alegerii (*Valget til et Valg*) și alegera propriu-zisă. *Alegerea alegerii* este cea care înseamnă *alegerea* sinelui în validitatea sa eternă, adică în idealitatea sau

¹⁶ Pseudonimul cu care Kierkegaard semnează *Fărăme filosofice și Postscript*

¹⁷ Kierkegaard, *Maladia mortală*, Craiova, 1998, 124

¹⁸ S. Kierkegaard, *Maladia mortală*, Craiova, 1998, 125

¹⁹ S. Kierkegaard, *Boala de moarte*, București, 53

²⁰ A. Hannay, *Kierkegaard and the variety of despair*, in *The Cambridge Companion to Kierkegaard*, Edited by Alastair Hannay and Gordon Marino, Cambridge University Press, 1999, 330

choice of oneself. The act of choosing is an ethical movement, is the act by which an individual became a person. (...) An ethical existence is a concerned or an interested existence. This is not egotism (*Egoisme*), but subjectivity (*Egoitet*). To exist in subjective inwardness as a self is not a narcissistic ego inflation, but an ethical task which requires self-control, self-mastery, self-discipline, a kind of spiritual asceticism²¹. Stack are dreptate și suntem de acord cu ceea ce el susține, dar, de cele mai multe ori, oamenii preferă să își tranchilizeze conștiința, să se refugieze în exterioritatea existenței lor, eșuând, astfel, în împlinirea de sine.

Eșecul produs în realizarea sinelui este rezultatul potențării, al cultivării pe o singură direcție doar a uneia dintre contrarii: sau temporalul sau eternul, sau infinitatea sau finitatea. Este vorba de un *Enten-Eller, sau-sau, de o alternativă*, care oferă doar două posibilități de proiectare a individului în realitatea (*Realitet*) concretă. Optând pentru una sau alta din cele două posibilități, "sinele (în ambele cazuri) se simte constrâns mai ales datorită faptului că trebuie să treacă prin stări negative: angoasă, disperare, îndoială, pentru a răzbate până la pozitivitatea existenței²². Michael Theunissen consideră sinele ca fiind o sinteză între un "a se închipui" (*Sich-Einbilden*) și un "a se realiza" (*Selbst-Verwirklichen*)²³, printr-o actualizare în planul existenței concrete (realității) a imaginii proiectate cu ajutorul reflecției și mai ales al fanteziei. Numai că actualizarea în realitate este imposibilă fără posibilitate. Am fi tentați a crede că actualitatea și realitatea sunt sinonime. Ei bine, la Kierkegaard, cei doi termeni au întrebunțări diferite: realitatea înseamnă că un lucru este pur și simplu, fără a se specifica de ce este ca atare, sau cum a ajuns să fie așa; iar actualitatea este rezultatul transformării exteriorității în interioritate, al actualizării la nivelul existenței. Parafrazându-l pe Kierkegaard am putea spune cu cât mai multă actualitate cu atât mai multă individualitate. Dar să menționăm că, din punctul de vedere kierkegaardian, "actualitatea este nu acțiunea externă, ci o interioritate în care individul anulează posibilitatea de a se identifica cu ceea ce este gândit și alege să existe"²⁴. Realitatea gândită (*Tanke-Realitet*) este echivalentă cu posibilitatea (*Mulighed*) și diferită, totuși de actualitate (*Virkelighed*). Kierkegaard

definește actualitatea ca o unitate dintre posibilitate și necesitate (*Nødvendighed*). Și avem de a face aici cu un joc dialectic pe care Kierkegaard ni-l propune nu întâmplător. "Sinele, ne spune el, este în egală măsură posibil și necesar, căci el este el însuși, dar în același timp el trebuie să devină el însuși. În măsura în care este, el este necesar, iar în măsura în care el trebuie să devină el însuși, el este o posibilitate"²⁵. Devenirea de sine, este fără îndoială o proiectare existențială personală a cărei realizare are loc numai ca posibilitate a libertății. Același Stack spune că "the most elementary form of freedom is a freedom for possibility, a freedom which can be brought to fruition by virtue of a self integrating act of choice"²⁶. Și este cazul să menționăm că posibilitatea (*Mulighed*) este una din categoriile importante și definitorii pentru gândirea kierkegaardiană, care se află în strânsă legătură cu altă categorie la fel de importantă, anume cea a libertății (*Frihed*). Prin urmare, devenirea de sine presupune o determinare ontologică, o trecere printr-o tensiune dialectică (*inter-esse* = a fi între), tensiune care determină, la rândul ei, apariția posibilității – această categorie salvatoare.

Până la devenire de sine, individul trece prin stări intermediare. Astfel, alegând, de exemplu, infinitatea, individul își construiește un eu hiperbolic care îi creează iluzia libertății absolute, care eu este vag și inform, mai mult, ireal. Alegând finitatea, individul se lipsește de conștiința de sine, de conștiința că are menirea spirituală de a deveni sine și rămâne la o viațuire strict biologică. În acest sens, Kierkegaard afirmă: "se vorbește așa des despre o viață ratată, dar ratată ar fi doar viața aceluia om care, lăsându-se înșelat de bucuriile sau de grijile vieții, ar trăi astfel încât nu ar ajunge niciodată în mod veșnic și decisiv să fie conștient de spiritul și de sinele său"²⁷.

Spunem că realizarea sinelui sau devenirea de sine se are loc în posibilitatea libertății. În orice moment al existenței sale sinele se află în devenire, el trebuie să ajungă la un sine ideal. Dacă ar întrerupe acest proces, el nu ar fi sine, mai mult, sinele nu este un obiect "transparent" pentru cunoaștere până când nu devine dinamic, până când nu intră în procesul de devenire. Deducem de aici că sinele este liber, autonom, iar de acest fapt ne sigură conștiința de sine. La Kierkegaard rolul conștiinței este hotărâtor, iar conceptul de conștiință trebuie înțeles în sensul său procesual. Stack ne spune: "Consciousness, as a spirit, is that by which the psychophysical, dynamic synthesis of individual being is sustained. That is, it is in its relational activity. Self-consciousness is capable of synthesizing the various

²¹ G. J. Stack, *The Self*, 112

²² Cf. Michael Theunissen, *Das Selbst auf dem Grund der Verzweiflung. Kierkegaard negativistische Methode*, Frankfurt, 1991, apud Kierkegaard, *op. cit.*, (studiu introductiv - Mădălina Diaconu), București, 1999, 23

²³ Ibidem 25

²⁴ S. Kierkegaard, *Kierkegaard's Writing*, vol. XII, Princeton, Princeton University Press, 1988, 339

²⁵ S. Kierkegaard, *Boala de moarte*, București, 1999, 86

²⁶ Cf. Stack, *The Self*, 117

²⁷ Kierkegaard, *op. cit.*, 73

aspects of the self in such a way that one's existence has a semblance of continuity and integral self-being"²⁸. Înțelegem de aici că ea, conștiința de sine, nu numai că este capabilă de realizarea sintezei, dar și că ea este (*trebuie să fie*) o conștiință care își asumă responsabilitatea propriului sine. Și Kierkegaard specifică: "în genere, conștiința de sine, conștiința cuiva despre sine însuși, reprezintă factorul decisiv în legătură cu sine. Cu cât mai multă multă voință și cu cât mai multă voință cu atât mai mult sine. Un om lipsit complet de voință nu este un sine, pe când, cu cât are mai multă voință, cu atât are, în același timp, mai multă conștiință de sine, conștiință despre sine însuși"²⁹.

Dar, din păcate, sinele este ceva despre care, în general lumea se întreabă cel mai puțin. Momentele în care sinele "se pierde pe sine" își au cauza în neputința lui de a se reflecta în conștiința individuală. "În lume, pericolul suprem, anume faptul de a se pierde pe sine, se poate apropia atât de tăcut de noi, de parcă nu ar fi nimic. Nici o altă pierdere nu face atât de puțin zgomot; când pierdem orice altceva, un braț, un picior, cinci taleri, o femeie, faptul măcar nu trece neobservat"³⁰. Omul are arta de a se pierde tot mai mult pe sine în goana spre nicăieri. În orice moment, în orice loc, în oricare lucru, omul vede o multitudine de posibilități, indecis fiind să aleagă. Ceea ce face el din aceste posibilități ține de domeniul fantasticului, al imaginarului, care în genere îl îndepărtează pe om de el însuși și, totodată, îl împiedică să revină la sine. Kierkegaard afirmă: "deja când cineva vrea să se vadă pe sine în oglindă, este necesar să se cunoască măcar pe sine, altfel nu se vede pe el însuși ci doar un om"³¹.

Aici apare disperarea și este *disperarea finitudinii* din care infinitul lipsește, pentru că el nu este ales. Totuși este o disperare (*Fortvivelse*) cu care omul se poate obișnui; nefiind atât de afectat "el poate trăi la fel de bine mai departe, ducând o viață aparent umană, fiind laudat, stimat, respectat de ceilalți și prins în urmărirea tuturor scopurilor temporale. Tocmai ceea ce numim lume nu constă decât din astfel de oameni care se vând lumii. Ei își pun în joc aptitudinile, strâng bani, conduc afaceri lumești, socotesc cumpănit și prevăzător, numele lor rămânând poate chiar în istorie, însă ei înșiși nu sunt, nevăzând, în sens spiritual nici un sine, nici un sine de dragul căruia ar putea risca orice, lipsiți fiind de un sine în fața lui Dumnezeu"³².

Sine în fața lui Dumnezeu – acesta este scopul filosofiei kierkegaardiene. Pentru a ajunge în acest punct, e nevoie ca el, individul în calitate de sine, să

treacă prin dialectica credinței. A crede că în fața lui Dumnezeu totul este posibil. Avraam crede în virtutea absurdului, Iov, după rătăcirii și revolte, crede. Ei aleg să creadă și să își piardă rațiunea căci unde e Dumnezeu, rațiunea nu are ce căuta. A crede înseamnă tocmai a-ți pierde rațiunea pentru a-L câștiga pe Dumnezeu, ne spune Kierkegaard, iar noi am adăuga că a-L găștiga pe Dumnezeu, sau a-L avea pe Dumnezeu de partea ta, înseamnă a avea sine. Alastair Hannay menționează că „For Anti-Climacus the life of spirit is one for which the relationship to God – standing before God – is presumptively valid from the start, simply because that is what the view he expresses dictates"³³.

Însă până la a ajunge la a avea un sine, individul trebuie să treacă prin *disperarea care ignoră că este disperare* sau prin *ignorarea disperată a faptului de a avea un sine, și anume un sine etern*; numai că, din păcate, ne spune Kierkegaard, "oamenii, cel mai adesea, nu au decât o idee infimă despre ei înșiși, adică nu au nici o idee despre ceea ce înseamnă să fii spirit, adică absolutul care poate fi un om; ei sunt însă vanitoși și infatuați – doar comparându-se între ei"³⁴. Ideea este că omul nu vrea să conștientizeze că el este spirit, sine, ignoră acest fapt, iar ignoranța determină disperarea sau angoasa. Același Alastair Hannay afirmă foarte clar trebuie să înțelegem ce ne transmite Anti-Climacus prin disperare: "we must be clear what Anti-Climacus means by despair. At the very outset he makes a threefold distinction between an inauthentic or nongenuine form of despair and two genuine form"³⁵.

Ignoranța este una din formele inautentice și periculoase de disperare deoarece, ignorându-și propria disperare, omul nu mai poate să se conștientizeze pe sine, ajungând la o împietrire totală, echivalentă cu o viațuire pur vegetativă. Iar Kierkegaard spune clar că disperarea care se ignoră pe sine este cea mai răspândită în lume (indiferent ce înseamnă ea: păgânism sau creștinătate). Dar, pe lângă aceasta, există și *disperarea conștientă de a fi disperare și deci conștientă de a avea un sine în care se află ceva etern, și cele două forme ale acestei disperări: de a nu voi cu disperare să fie ea însăși și de a voi cu disperare să fie ea însăși*. Ce vrea să spună Kierkegaard prin aceasta? Pentru ca disperarea să fie conștientă de sine este nevoie ca individului să îi fie foarte clar ce este el însuși, să fie lucid de sine însuși și să realizeze că este disperat, că deține această boală a spiritului. Dar cu cât omul are o reprezentare mai clară despre sine, cu atât se afundă mai mult în disperare și în

²⁸ Stack, *op. cit.*, 119

²⁹ Kierkegaard, *Boala de moarte*, 76-77

³⁰ Ibidem 82

³¹ Ibidem 88

³² Ibidem 85

³³ A. Hannay, *Intoduction of the Sickness unto Death*, London, 1989, 15

³⁴ Kierkegaard, *Boala de moarte*, 97

³⁵ A. Hannay, *Kierkegaard and the Variety of Despair*, 332

acest punct apar cele două forme ale disperării: 1. disperarea de a nu voi să fii tu însuși și 2. disperarea de a dori să fii tu însuși, cele două contrarii realtive, iar deosebirea dintre ele este și ea relativă.

Dar ce înseamnă disperare? Ce dorește Kierkegaard să ne transmită? Că este o boală a sufletului s-a înțeles, dar cum descrie el această boală? Și Kierkegaard răspunde: "orice existență umană ce nu se știe drept spirit sau care nu este conștientă că se află în fața lui Dumnezeu în persoană ca spirit, orice existență umană care nu se întemeiază astfel, în mod transparent, în Dumnezeu, ci se odihnește și se dizolvă în mod obscur în vreun universal abstract (precum statul, națiunea, etc), sau care, plutind în întunericul necunoașterii de sine, își concepe aptitudinile doar ca forțe active, fără a conștientiza într-un sens mai profund de unde le are, orice asemenea existență care își reprezintă sinele ca pe ceva inexplicabil, în cazul că ar trebui înțeles vreodată prin introspecție – orice existență de acest gen, orice ar întreprinde, fie și lucrul cel mai uimitor, și chiar dacă ar putea explica totul, fie și înregul univers, și oricât de intens ar savura în mod esteric viața: orice asemenea existență este totuși disperare"³⁶.

Toată această definiție nu este întâmplătoare, mai ales că în cele din urmă *disperarea este păcatul* – așa cum se intitulează și partea a doua a lucrării. O altă întrebare își găsește locul aici: ce înseamnă păcatul? Iar Anti-Climacus ne spune: "păcatul înseamnă ca, înaintea lui Dumnezeu sau având ideea de Dumnezeu, să vrei cu disperare să nu fii tu însuși sau să vrei cu disperare să fii tu însuși"³⁷. Nimic mai clar, nimic mai simplu...

Să ne întorcem puțin la ideea că numai în calitate de sine, individul se poate afla înaintea lui Dumnezeu. Sinele apare când este determinat de disperare, disperare este păcatul și, deci, sinele ca păcat se poate așeza în fața lui Dumnezeu. Numai când individul își anulează existența devenind sine, devenind păcătos sau conștient de păcatul pe care îl deține, poate

veni în contact cu eternitatea, cu Dumnezeu. "Sinele crește o dată cu ideea de Dumnezeu și, reciproc, ideea de Dumnezeu crește o dată cu sinele. De-abia când un sine, ca acest individ concret, determinat, este conștient că există înaintea lui Dumnezeu, de-abia atunci este el sinele infinit; iar acest sine păcătuiește acum în fața lui Dumnezeu"³⁸.

Ceea ce trebuie reținut este ideea că un sine care se află cu conștiința păcatului în fața lui Dumnezeu este un sine ridicat la o putere superioară fiindcă nu a fi pur și simplu tu însuși contează, ci a fi tu însuși știindu-te păcătos, adică a fi tu însuși în imperfecțiunea ta. Aceasta este esența Creștinismului din perspectiva lui Kierkegaard. Și el spune clar că nici o altă doctrină nu i-a apropiat pe om și pe Dumnezeu atât de mult. Chiar dacă păcatul este abisul care îi separă pe cei doi, el este totodată și hiatusul care îi unește pentru că numai în momentul în care se conștientizează pe sine omul devine individ conștient de păcatul său. La urma urmei individ și păcat sunt termeni sinonimi iar cine își neagă păcatul își neagă condiția.

Bibliografie:

1. *The Cambridge Companion to Kierkegaard*, Edited by Alastair Hannay and Gordon Marino, Cambridge University Press, 1999;
2. Friedman M., *To Deny Our Nothingness*, New York, 1967;
3. Kierkegaard S., *Kierkegaard's Writing*, vol. XII, Princeton, Princeton University Press, 1988;
4. Kierkegaard S., *Boala de moarte*, București, 1999;
5. Kierkegaard S., *Sickness unto Death*, London, 1989;
6. Kierkegaard S., *Philosophical Fragments*, Princeton University Press, 1979;
7. Lynd H. M., *On Shame and the Search of Identity*, New York, 1961;
8. Mânzat I., *Psihologia sinelui*, București, 2000;
9. Neveanu P. P., *Dicționar de psihologie*, București, 1978;
10. Noica C., *Cuvânt împreună despre rostirea românească*, București, 1997;
11. Russ J., *Istoria filosofiei*, I, București, 2000
12. Stack G. J., *The Self and Ethical Existence, Ethics*, vol. 83, University Chicago Press, 1973;

³⁶ Ibidem 102

³⁷ Ibidem 147

³⁸ Ibidem 153